

Boban Stojanović¹
Savremena ekološka politika²
Fakultet političkih nauka
Univerzitet u Beogradu

Ekološke politike u programima političkih partija i predlozima javnih politika³

Sažetak:

Rad se bavi analizom programa i predloga javnih politika relevantnih partija u Srbiji oko ekoloških pitanja. Cilj rada je da napravi analizu programa i da pokuša da predstavi svojevrsnu klasifikaciju partija oko ekoloških tema. U svom uvodu, rad ima za cilj da čitaocu uvede u pojmove partija, partijskih programa i javnih politika. Zatim, rad nas uvodi u osnove i ključne teme ekoloških politika i problema. Rad se u svom centralnom delu bavi temom elemenata ekoloških politika u partijskim programima i predlozima javnih politika i pokušava da tipologizuje partije u njihovim odnosima prema ekološkim temama.

Ključne reči:

Ekologija, partije, partijski programi, ekološke politike, održivi razvoj, javne politike

Uvod

Partije su subjekti ekološke politike i kao takve moraju biti predmet analize savremene ekološke politike. Rad ima za cilj da nas upozna sa stavovima partija prema ekološkim problemima i da nam pokaže kakvi su njihovi odgovori na njih. Partije se razlikuju prema pogledu na svet, politički i ekonomski sistem, pa i prema ekološkim temama. Naše je da u ovom

¹ Autor je saradnik u nastavi na Fakultetu političkih nauka angažovan na predmetima: Politička sociologija savremenog društva; Savremena država i Partije i partijski sistemi

Kontakt: boban.fpn@gmail.com

² Rad je nastao u okviru master studija politikologije: Javna uprava, lokalna samouprava i javne politike

³ Posebnu zahvalnost dugujem kolegici Žaklini Živković na ustupljenim podacima monitoringa izborne kampanje 2012. godine za: (Lončar, 2012: 73 - 92).

radu prikazemo te razlike i pronađemo slaganja kroz analizu partijskih programa i predloženih javnih politika.

Političke partije, partijski programi i javne politike

Političke partije su organizacije koje posreduju između građana, civilnog društva i države. Partije su dobrovoljne, relativno trajne organizacije političkih istomišljenika čiji je cilj preuzimanje i vršenje vlasti, ili stalni uticaj na nju, radi ostvarivanja određenih grupnih interesa. Partije nema bez makar u minimalnom obliku razvijenog, političkog i ideološkog projekta oko koga bi se okupili i integrisali članovi i pristalice (Stojiljković, 2008: 23 - 25). U skladu sa ovom definicijom političkih partija, možemo u raspravu uvesti i ekologiju. Stav prema ekološkim pitanjima i problemima može biti element političkog i ideološkog projekta oko koga se okupljaju članovi u partijama. Naravno, bez nekog dubljeg istraživanja i samog pogleda na političku i partijsku scenu u Srbiji možemo zaključiti da za sada ne postoji toliko jaka identifikacija sa partijama na osnovu ekoloških tema (uz izuzetak partije Zelenih Srbije). Da bismo mogli da krenemo u analizu partijskih programa, moramo da definišemo i partijske programe. Kako nam kaže Slaviša Orlović (2007: 39) „Program partije (ideologija) predstavlja skup ideja i principa na kojima partija temelji svoj politički projekat, kako viđenje društvenih problema, tako i moguće načine njihovog rešavanja, ali i način vođenja države“. Partijski programi su skup strateških ciljeva, ideja, vrednosti i opredeljenja (Goati, 2005: 10). Iz ove dve definicije možemo videti ključnu stvar partijskih programa. To su dokumenti koje partije predstavljaju da bi na osnovu njih tražili podršku od birača na izborima za njihovu realizaciju.⁴ U partijskim programima se nalaze sva bitna pitanja za jedno društvo i politički sistem, pa svoje mesto u programima nalaze i ekološke teme, koje i jesu predmet ovog rada.

Javna politika je aktivnost vlasti kao odgovor na društvene probleme. Društveni problem je stanje koje je za javnost neprihvatljivo pa stoga traži intervenciju, promenu datog stanja i rešenje (Đorđević, 2009: 15). Ekološki problemi se sve više javljaju u globalizovanom društvu i vlast kroz javne politike mora da traži rešenja za njih.

Političke partije su subjekti ekološke politike (Marković, 2005: 362 - 364) i zato se ova studija odnosi na političke partije i njihov uticaj na ekologiju i ekološku politiku.

⁴ Naravno, ovo je idealtipski postavljeno, uglavnom partije svoje programe formulišu tako da bi pobedile na izborima, i partije vode računa ne o najboljim programima, već o najatraktivnijim, ne o realnim, već o poželjnim (Downs, 1957).

Ekološka politika

Pojavu elemenata ekoloških politika u partijskim programima možemo povezati i sa razvojem ljudskih prava. Kako nam kaže Caney (2009: 227): „Više nema nikakve sumnje da ljudska aktivnost dovodi do ozbiljnog i ubrzanog pogoršavanja klime na Zemlji“ i u skladu sa tim razvija koncept četiri osnovna ljudska prava: na život, zdravlje, opstanak i pravo da se ne bude subjekt prinudnog preseljenja. Sva ova četiri prava su u direktnoj korelaciji sa ekološkim pitanjima, i ključna stvar koja se želi reći jeste da ekološki problemi ugrožavaju celokupan korpus ljudskih prava - prve, druge i treće generacije.⁵

Ekološka politika je posebna, specijalizovana „javna politika“ u okviru „opšte politike“ kao politike država, regionalnih ili međunarodnih organizacija (Nadić; Repak, 2011: 107). Suštinu ekološke politike nam daje Danilo Marković (2005: 341 - 342): „Ekološka politika predstavlja svesnu i organizovanu društveno usmeravajuću delatnost kojom se posredstvom države i društvenih, posebno političkih organizacija, usmerava odnos društva prema prirodi radi zaštite i unapređivanja životne sredine. (...) Jedan od glavnih ciljeva ekološke politike jeste očuvanje ekološkog poretka u životnoj sredini tako da ona može biti okvir života, posebno čovekovog života.“. Suočavanje s ekološkom krizom, njenim učincima i mogućim posledicama, kao i pokušaj njenog uspešnog rešavanja i prevazilaženja, istorijski je trenutak u kojem se konstituiše ekološka politika (Nadić; Repak, 2011: 108).

Metodi koje koristi ekološka politika su: tehničko-tehnološki, ekonomski, zakonodavno-pravni, politički i vaspitno obrazovni (Marković, 2005: 343).

Savremena država iako prolazi kroz procese globalizacije i nadržavnih procesa upravljanja, odnosno priroda državnog upravljanja se menja, ona ipak ostaje najdominantniji akter u međunarodnim odnosima (Šolte, 2009). Na polju ekologije države se susreće sa određenim problemima. Problem prostorne dinstikcije, odnosno problem što je država teritorijalna organizacija, a ekološki problemi ne poznaju granice, kao i problem države kao centralizacije monopola sile i nasilja koja promovise ubrzano trošenje ograničenih resursa (Paterson; Doran; Barry, 2006: 136). Ovi problemi utiču na to da ekološke politike država nisu dovoljne da bi se rešavali ekološki problemi, ali s obzirom na karakter ove studije, odnosno pitanje političkih partija kao subjekata ekološke politike, probleme sa kojima se suočavaju državne ekološke politike ipak moramo da ostavimo po strani.

⁵ Za detaljniju raspravu videti (Caney, 2009: 227 - 247).

Radi potrebe dalje analize, potrebno je da definišemo i održivi razvoj jer je često tema partijskih programa. Za najbolju definiciju održivog razvoja se uzima definicija: „iz knjige Naša zajednička budućnost, nastala kao izveštaj Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj iz 1987. godine. Po toj definiciji, *održivi razvoj je razvoj koji izlazi u susret potrebama sadašnjice, a da ne ugrožava sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje sopstvene potrebe* (Nadić, 2011: 214).“

Relevante partije u Srbiji – 2013. godine

Određivanje relevantnih partija u Republici Srbiji u 2013. godini ne bi trebalo da bude težak posao. Ovo nije ključna tema ovog rada, te se njome nećemo dublje baviti, već ćemo koristeći model Đovanija Sartorija samo definisati partijski sistem i relevante partije. Uz sve mane teorijskog modela, partijski sistem Srbije danas, nakon đurđevdanskih izbora možemo odrediti kao sistem ograničenog (umerenog) pluralizma (Sartori, 2002: 119 - 133; 158 - 169).

Neki autori, partijski sistem još nakon izbora 2008. godine i raspada SRS-a (tj. otcepljenjem jednog dela i nastanka SNS-a) kao i još nekih faktora, predstavljaju kao kretanje od polarizovanog ka umerenom pluralizmu (Spasojević, 2011: 132 - 135; Orlović, 2011: 54 - 55; Stojiljković, 2011a: 288 - 293). Međutim, partijski sistem nije samo skup partija, već i njihov međusobni odnos. Partijski sistem može biti sastavljen od istog broja partija koje su čak slične po obimu, ali odnosi između njih mogu biti potpuno različiti pa se u jednom slučaju može govoriti o tipu umerenog višepartijskog sistema, a u drugom o polarizovanom višepartizmu (Goati, 2007: 129). Ono što je ključno u odnosu na 2008. godinu jeste to što SRS 2012. godine nije prebacila izborni cenzus, što je u mnogome promenilo partijski sistem.

Da bismo odredili relevante partije veliki problem nam predstavljaju predizborne koalicije i relativno visok izborni cenzus koji male partije tera na njih. Međutim, osim partije Zelenih Srbije kojoj ćemo posvetiti deo rada iako ima samo jednog poslanika u okviru liste Izbor za bolji život čiji je stožer DS i ne može se smatrati relevantnom partijom, ostale takve partije će biti izopštene iz analize, te će se rad posvetiti samo partijama koje su kroz liste osvojile više od pet mandata (što otvara mogućnost za sopstveni poslanički klub u Narodnoj skupštini).

Prema tome relevantne partije bi bile: Srpska napredna stranka, Socijalistička partija Srbije, G17+ (URS), Partija ujedinjenih penzionera Srbije, Jedinствена Srbija, Nova Srbija, Socijaldemokratska partija Srbije, Demokratska stranka, Liga socijaldemokrata Vojvodine,

Liberalno demokratska partija, (podaci iz: Orlović, 2012: 65 - 68). Naravno, ovoj listi dodajemo i Zelene Srbije koji bi se mogli klasifikovati u tzv. ekologiste u analizi partijskih familija (Beyme, 2002: 63 - 75) iako ne zadovoljavaju uslov relevantnosti, ali imajući u vidu predmet našeg rada, poseban deo ćemo posvetiti upravo ovoj partiji zbog centralne teme koja ujedinjuje članove ove partije, a to je ekologija.

Ekologija u partijskim programima

U analizi predloženih javnih politika pred đurđevdanske izbore Jelena Lončar (2012: 84 - 85) kaže da se većina partija nije bavila pitanjima ekologije i održivog razvoja i da su se jedino DS i SNS bavile ovim temama. Ekologiji u izbornoj kampanji 2012. ćemo uporedo sa programima partija posvetiti pažnju.

1) Srpska napredna stranka (SNS)

Dugo smo čekali na pravi program ove partije. Partija je osnovana 2008. godine, a prvi program je objavila tek krajem 2011. godine. Do tada je partija kao osnov delovanja i mobilizacije pristalica imala „Deset principa delovanja srpskih naprednjaka“.⁶ U ovim principima nije bilo ekoloških tema. U svojoj programskoj platformi: „Bela knjiga - programom do promena“⁷, SNS posvećuje celo poglavlje (17.) ekologiji pod nazivom: „Zaštita životne sredine i očuvanje prirodnih resura i baštine - put ka održivom razvoju“.⁸ Ova partija se u svom programu zalaže za uključivanje građana u procese donošenja planova i programa na polju ekologije. SNS smatra da je razvoj Srbije moguć samo uz poštovanje načela očuvanja zdrave životne sredine i brige o prirodnim resursima. U svom programu, SNS se zalaže za održiv razvoj i industrijuju, uz održivo trošenje energenata, i kao jedan od ciljeva svoje ekološke politike navode i formiranje Nacionalnog tela za sprovođenje projekata mehanizama čistog razvoja.⁹ Kao osnovni mehanizam „nove“ ekološke politike, navodi se promena institucionalnog konteksta i regulative, kao i edukacija, ali i investiranje, podsticanje i planiranje u održivi razvoj kroz čiste

⁶ „Deset principa delovanja srpskih naprednjaka”

⁷ Programska platforma SNS-a; Bela knjiga - „Programom do promena“

⁸ Isto, str. 126 - 130.

⁹ Isto, str. 127.

tehnologije i obnovljive resurse. Takođe, ova partija je pripremila i program za narednu deceniju, međutim za sada je ovaj dokument nedostupan.¹⁰

Ova partija, u svojoj unutrašnjoj organizaciji ima programske savete koji se bave određenim sektorskim politikama, i jedan od saveta se bavi temama koje mi izučavamo - Savet za prirodne resurse, zaštitu životne sredine i održivi razvoj.¹¹ Ovaj savet je tokom prethodne godine organizovano niz uličnih akcija i tribina u okviru kampanje „Prečistimo Srbiju“. SNS je za vreme kampanje, na nizu primera uglavnom kritikovala ono što je za vreme mandata protekle vlade urađeno, u vreme dok je ministar bio Oliver Dulić iz DS-a (Lončar, 2012: 85).

Očigledno je da je SNS veliku pažnju posvetila ovoj temi i da dosta radi makar na delu svog programa o edukaciji. Sa druge strane, u radu Vlade RS (čiji je stožer ova partija) ne vide se neki veći pomaci u ovoj oblasti, odnosno dominiraju neke druge teme. Jedina tema kojom su se vlada i predsednik aktuelno bavili jeste tema iskopavanja nikla, gde smo videli stav predsednika Tomislava Nikolića koji je kandidovan za tu funkciju od strane SNS-a (naknadno podneo ostavku na mesto predsednika SNS-a), da prema njemu nikl može da se iskopava samo ukoliko tehnologija koja će raditi taj posao nije prljava, odnosno njegov stav je da se mora voditi računa o ekološkim standardima i da se traži „čista tehnologija“.¹²

Imajući u vidu program, aktivnosti sektorskog saveta SNS-a i kampanje koje su vodili i vode, čini se da ova partija zaista u svojim aktivnostima daje punu pažnju ekološkim temama. Sa druge strane, gledajući politiku vlade koju vodi ova partija, i dalje se ne posvećuje pažnje ovim temama, koliko bi trebalo, ali osuda toga ne treba da bude samo na račun ove partije, niti na račun vlade, već osudu treba uputiti i drugim subjektima ekološke politike, *a verovatno najviše građanima na osnovu njihovih zahteva partije i nude programe i policy predloge* (kurziv: B.S.).

2) Socijalistička partija Srbije (SPS)

Drugom stranku koju ćemo analizirati jeste druga najjača partija u Vladi RS i partija iz koje je premijer. U svom programu SPS posvećuje jednu oblast temi ekologije, pod nazivom „Ekološka politika i društveni aktivizam“.¹³ SPS navodi da je pitanje zaštite životne sredine jedno od

¹⁰ “Program za održivo rešavanje problema u oblasti zaštite životne sredine u cilju razvoja moderne politike u ovoj oblasti i prostornog planiranja u Republici Srbiji” - isto, str. 130.

¹¹ Internet adresa: <http://sns-zivotnasredina.org/> (pristupljeno: 18.01.2012)

¹² Videti više: Vesti online (08.10.2012), <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/259837/Nikolic-Iskopavanje-nikla-ako-tehnologija-nije-prljava> (pristupljeno: 18.01.2012)

¹³ Program Socijalističke partije Srbije, poglavlje 14.

najdominantnijih pitanja u društvu i da je briga o zaštiti životne sredine povezana sa ekonomskim razvojem. Oni navode da građani traže ekološki odgovorne stranke, a da su oni stranka koja je spremna da odgovori na te izazove.

Ova partija navodi da će podsticati društveno i političko angažovanje u pravcu ekološke odgovornosti, da će podržati aktivnosti ekoloških pokreta i drugih organizacija civilnog društva koji teže rešavanju ekoloških problema. Socijalisti navode značaj usklađenosti poljoprivredne proizvodnje sa ciljevima održivog razvoja i racionalne upotrebe energenata. Posebnu pažnju pridaju usklađivanju propisa sa EU u ovoj oblasti i zalažu se za podizanje nivoa društvene svesti o ekološkim problemima, i navode da će se zalagati za razvoj nauke koja se bavi ovim problemima.¹⁴

SPS se u izbornoj kampanji nije bavila temom ekologije (Lončar, 2012: 84 - 85), već se bavila nekim drugim temama i nije svoju podršku u biračkom telu zasnivala na temi ekologije. Prema tome, teško je odrediti ekološku poziciju SPS-a samo prema izbornom programu. Ipak, temu tipologizacije partija prema ekološkim temama ostavljamo za poslednji deo rad.

3. Ujedinjeni regioni Srbije (URS) - G17+

Ujedinjeni regioni Srbije u svojim programskim polazištima nemaju elemente ekologije. Ovaj skup partija i pokreta svoje pristalice mobilise na temama: decentralizacije, ekonomije, poljoprivrede i departizacije. Takođe, podaci iz monitoringa izborne kampanje nam pokazuju da URS nijednom nije pomenuo teme koje su predmet ovog rada. Međutim, kao stožer ovog političkog pokreta - G17+, uradićemo analizu njihovog programa. U svom programu G17+ posvećuje poglavlje¹⁵ ekologiji pod nazivom: „Zaštita životne sredine“.

Ova partija izvodi svoje principe iz prava na zdravu sredinu i navodi da svaki građanin Srbije ima pravo na zdrav život i zdravo okruženje. G17+ se zalaže za ekološki održiv ekonomski razvoj, navodi značaj racionalnosti u korišćenju prirodnih resura, daje poseban značaj povezanosti ekonomskih, ekoloških i razvojnih ciljeva, uz insistiranje na odgovornosti prema životnoj sredini. I ova partija poseban naglasak stavlja na ekološku svest svih građana i naglašava da poseban zadatak imaju obrazovne, zdravstvene i naučne ustanove, kao i mediji.

¹⁴ Isto, str. 45 - 46

¹⁵ Program G17+, poslednje poglavlje

G17+ sebe vidi kao partiju koja će biti inicijator, koja će pokrenuti i podsticati niz društvenih aktivnosti koje imaju za cilj rešavanje ekoloških problema.¹⁶

4. Nova Srbija (NS)

Ova partija je na izborima bila u okviru poslaničke liste sa SNS-om i danas ova partija jeste partija vladajuće koalicije. U Programu Nove Srbije¹⁷ nema tema koje imaju veze sa ekologijom. Ova partija nema ekološke principe koji su sadržani u najvažnijem partijskom dokumentu. Naravno, imajući u vidu predizbornu koaliciju sa SNS, koja je dosta vremena posvetila ekologiji i ekološkim temama, ipak vidimo da svoju predizbornu koaliciju ove dve partije sigurno nisu gradile na temi ekologije.

5. Jedinствена Srbija (JS)

Ova partija je na izbore izašla u koaliciji sa SPS-om i PUPS-om i danas predstavlja stranku vladajuće većine. U programu¹⁸ ove partije nema deklarativno elemenata ekološke politike, ali jedan deo programa¹⁹ se bavi bliskim temama. Jedinствена Srbija se u 16. tački svog programa zalaže za donošenje zakona kojim bi se štitili domaći privredni resursi poput ruda, voda i nacionalnih parkova.²⁰

Iako se ne navodi da se resursi štite zbog svoje iscrpljivosti i ekoloških razloga, već član programa više izgleda kao da se štiti njihova prodaja i upotreba od stranih korporacija, ovo je jedini deo programa ove partije u kojoj se može reći da ona brine o ekologiji u svojoj zemlji. Ova partija se poput svog koalicionog partnera (SPS) u izbornoj kampanji nije bavila pitanjima ekologije i održivog razvoja.

6. Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS)

Kao i prethodna partija u analizi, PUPS je na izbore izašao u okviru koalicije sa SPS-om. Za razliku od JS, ova partija posvećuje poglavlje u svom programu²¹ temi ekologije pod nazivom:

¹⁶ Isto, str. 41

¹⁷ Program Nove Srbije

¹⁸ Program stranke Jedinствене Srbije

¹⁹ Program Jedinствене Srbije je više spisak ciljeva, ne predstavlja pravi operacionalni program kakav partija treba da ima.

²⁰ Program JS, str. 1

²¹ Program Partije ujedinjenih penzionera

„Zaštita životne sredine“. PUPS se zalaže za ekološku politiku koja će se zasnivati na ljudskom pravu da svaki građanin ima pravo na zdrav život i zaštitu svog okruženja.

Ova partija se zalaže za racionalno korišćenje prirodnih resursa i usklađivanje regulacije sa evropskim i svetskim standardima. PUPS smatra da se moraju ukloniti tehnički nedostaci u proizvodnji, da je potrebno insistirati na efikasnom radu i većim ulaganjima kako bi se otklonili nedostaci i problemi degradacije životne okoline.²²

7. Socijaldemokratska partija Srbije (SDPS)

SDPS je partija koja je izašla na izbore u okviru liste Demokratske stranke, ali su njeni poslanici pristupili vladajućoj većini. Program²³ ove partije posebnu pažnju posvećuje ekologiji, u 13. poglavlju pod nazivom „Odgovoran pristup životnoj sredini i prirodi“ i u poglavlju 14. „Održiva energetska politika i razvojne šanse Srbije“. Za SDPS priroda je javno dobro i oni smatraju da mora da bude zaštićena i da zaštita životne sredine treba da bude prioritet u Srbiji, ali i u svetu. U programu se kaže da priroda i zdrava životna sredina imaju značaj preventive u zaštiti zdravlja i da je od suštinske važnosti po zdravlje građana da se uklone posledice dosadašnjih zagađenja i da se u proizvodnji koriste samo tehnologije koje ne izazivaju zagađenje.

Neki od ciljeva SDPS-a su: efikasno korišćenje resursa i reciklaža otpada; zaštita nacionalne prirodne baštine, a naročito vode, šuma i biodiverziteta; smanjenje emisije štetnih gasova i smanjenje korišćenja ekološki štetnih proizvoda; zabrana korišćenja ekološki štetnih tehnologija i nova agrarna politika („eko-poljoprivreda“).²⁴

Takođe, SDPS - svesna nedostatka energije sa kojom se svet susreće, iznosi nekoliko ciljeva u energetske politici koje su od ključne važnosti za naš rad: kampanje uštede energije i edukacije građana o uštedi energije i ulaganje u korišćenje obnovljivih izvora energije.²⁵

8. Demokratska stranka (DS)

Ova partija u svom osnovnom programu²⁶ nema elemenata ekologije što je možda i razumljivo, jer je taj program pisan u vreme dubokih političkih tenzija i želja za promenama. Međutim, DS u svojoj Strategiji promena iz 2005. godine i političkom programu iz 2012. godine

²² Isto, str. 3

²³ Program Socijaldemokratske partije Srbije

²⁴ Isto, poglavlje 13.

²⁵ Isto, poglavlje 14.

²⁶ Program Demokratske stranke

posebnu pažnju daje ekologiji. U Strategiji promena²⁷, u poglavlju 9. pod nazivom „Zaštita prirode i održiv razvoj“, DS iznosi svoje glediše na ekološke teme. I oni počinju od ljudskih prava: prava na zdravu okolinu, očuvanje prirode i zdrave budućnosti i zaključuju da je održanje zdrave prirode i unapređenje životne sredine uslov opstanka sadašnjih i budućih generacija.

Demokratska stranka se zalaže za očuvanje biološke raznovrsnosti i podizanje ekoloških kapaciteta zemlje na viši nivo. DS poput većine partija na ključno mesto stavlja podizanje nivoa ekološke svesti svih, ali posebno ističe da su najbitniji oni koji donose ekonomske odluke. Ova partija se zalaže za to da se ekonomski prosperitet i razvoj tržišne privrede moraju zasnivati na principima održivog razvoja. Za DS, održiv je onaj privredni razvoj koji je ekološki prihvatljiv i koji vodi računa o ograničenostima prirodnih resursa, kao i o posledicama industrijskih i drugih ekonomskih aktivnosti na stanje u prirodi i životnoj sredini. Ova partija se zalaže za procese usklađivanja zakonodavstva sa Evropom, kao i da se ubrza proces ratifikacije međunarodnih konvencija i sporazuma kojima se unapređuje zaštita životne sredine.²⁸

U svom izbornom programu²⁹ zaštita životne sredine je svoje mesto pronašla u prvom poglavlju pod nazivom „Izgradnja infrastrukture i zaštita životne sredine“. U ovom programu DS navodi uglavnom postignute rezultate u ovoj oblasti u prethodnom periodu, imajući u vidu da je od 2008. do 2012. ministar u ovoj oblasti bio iz redova ove partije. U programu se navodi:

„U oblasti zaštite životne sredine u prethodne četiri godine postigli smo značajne uspehe. Pored investicija u obnovljivu energiju uspostavili smo više ekološke standarde i kroz značajne investicije u sektor ekologije. Usvajanjem novog zakonodavnog okvira značajno je unapređena reciklažna industrija u kojoj je posao našlo 10.000 ljudi i izgrađeno 30 novih reciklažnih centara. Procenat pokrivenosti stanovništva obuhvaćenog organizovanim odnošenjem smeća povećan je sa 60% (2008. godina) na 80% (2012. godina), a ukupno je očišćeno 63% divljih deponija. Otvoren je veliki broj regionalnih deponija i postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda. Ovaj sektor će i u narednom periodu biti jedan od naših prioriteta. Sredstvima Fonda za zaštitu životne sredine podržavaćemo svaku privatnu inicijativu u oblasti reciklaže, održive proizvodnje i razvoja turizma u zaštićenim prirodnim dobrima kroz povoljne kredite i bespovratnu pomoć.“³⁰

²⁷ Strategija promena Demokratske stranke, poglavlje 9.

²⁸ Isto, str. 30

²⁹ „Program za bolji život 2012. - 2016.“

³⁰ Isto, str. 12

Kao vid promene, u programu se navodi da će nova vlada usvojiti zakon o racionalnom korišćenju energije. U izbornoj kampanji, DS, sa kojom je u koaliciji izašla i stranka Zelenih Srbije, isticala je dosadašnja postignuća i isticala da napredak u ekološkoj politici označava i napredak u evropskim integracijama. Oliver Dulić, ministar životne sredine, rudarstva i prostornog planiranja u prethodnoj Vladi istakao je da je jedan od najznačajnijih rezultata Vlade Srbije to što je, promovišući zelenu ekonomiju, upravljanje otpadom i reciklažu, stvorila novu industrijsku granu koja je i u uslovima najveće ekonomske krize zabeležila rast i omogućila otvaranje novih radnih mesta (Lončar, 2012: 84).

9. Liga socijaldemokrata Vojvodine (LSV)

Ova partija u svom programu, čak tri poglavlja³¹ posvećuje temi ekologije. U 21. poglavlju pod nazivom „Životna sredina“, LSV navodi da oblast životne sredine mora biti sastavni deo strategije razvoja države, a da Vojvodina mora biti vodeći region i lider u poštovanju prava i obaveza u cilju zaštite životne sredine.

LSV u programu iznosi neke od ekoloških zapovesti: a) brini o vazduhu pre nego što ga ugledaš; b) koristi izvor tako da vodu možemo piti i na rečnom ušću; c) misli više o otpadu da ne završimo na njemu; d) seti se da je život drveta zalag za drvo života.

LSV u vidu programa za budućnost, zalaže se za to da: 1) pokrajina ima veće ingerencije da bi se obezbedilo adekvatno gazdovanje i realizacija strategije zaštite životne sredine; 2) prioritet u razvoju Vojvodine mora da bude prečišćavanje industrijske i komunalne otpadne vode; 3) snabdevanje vodom za piće treba razvijati po regionalnom principu i obezbediti dostupnost svakom građaninu i građanki Vojvodine; 4) budu izgrađene regionalne deponije, u skladu sa Nacionalnom strategijom; 5) zaštita prirode i razvoj lokalnih zajednica u skladu sa očuvanjem prirode; 6) Zavod za zaštitu prirode treba da bude vraćen na pokrajinski nivo; 7) uključivanje pokrajine u evropske integracije kako bi se mogli koristiti fondovi EU za zaštitu životne sredine; 8) pošumljenost od najmanje 14% teritorije pod šumama; 9) podizanje javne svesti o značaju, odgovornosti i prednosti zaštite životne sredine.³²

LSV smatra da razvoj Vojvodine mora biti usmeren ka održivom razvoju, što znači obezbeđenje najmanjeg mogućeg negativnog uticaja na životnu sredinu, odnosno

³¹ Program Lige socijaldemokrata Vojvodine, poglavlja 21., 22. i 23.

³² Isto, str. 60

obežbeđenje razvoja koji će omogućiti (neometano) korišćenje resursa budućim generacijama. Održivi razvoj Vojvodine mora biti strateško opredeljenje njenih građanki i građana, svesnih da se mogući pravci razvoja zasnivaju na održivom korišćenju: zemljišta, površinskih i podzemnih voda, energiji i zaštićenih oblasti i parkova prirode.³³

LSV u zaštiti životne okoline i prihvatanju koncepta održivog razvoja vidi veliku ulogu aktivnih građana.

10. Liberalno demokratska partija (LDP)

U svom glavnom političkom programu³⁴ donetom 2007. godine ova partija nije obratila pažnju na ekološke teme. Zanimljivo je da ni u izbornom programu iz 2012. godine pod nazivom „Preokret“³⁵, takođe nema ekoloških tema, niti je ova partija u izornoj kampanji pokretala ove teme.

11. Demokratska stranka Srbije (DSS)

Ova partija u svom programu³⁶ posvećuje dosta mesta ekološkim temama iako je pisan davne 1992. godine. Osim u posebnom poglavlju: „Zaštita životne sredine“, ekološke teme se javljaju i kroz prirodne resurse, energetiku, demografsku politiku itd. DSS navodi da svoju ekološku politiku sprovodi polazeći od načela da je zdrava životna sredina pretpostavka zdravlja i budućnosti stanovništva, ali i uslov ekonomskog napretka. Ova partija se zalaže za postojanje posebnog Ministarstva za zaštitu životne sredine koje bi pored uži nadležnosti poput vazduha, otpada itd, bilo nadležno i za pitanja vodoprivrede i šumarstva.

Osim formiranja posebnog ministarstva, DSS se zalaže za to da se sve druge sektorske politike prilagode zaštiti životne sredine. Ova partija se takođe zalaže sa usklađivanje regulativa sa evropskim standardima, kao i za ratifikovanje svih međunarodnih konvencija iz ove oblasti.

Kao i većina partija, DSS se zalaže za podizanje svesti o ekološkim problemima i ističe značajnu ulogu građana i celokupnog civilnog sektora na rešavanju ekoloških problema.³⁷ Iako veoma privrženi idejama ekološke održivosti, ova partija se na poslednjim izborima nije bavila ovim temama.

³³ Isto, str. 62

³⁴ Program Liberalno demokratske partije, „Drugačija Srbija“.

³⁵ Izborni program Liberalno demokratske partije, „Preokret“.

³⁶ Program Demokratske stranke Srbije

³⁷ Isto, str. 42 - 43

12. Zeleni Srbije (ZS)

Zeleni Srbije su jedina „zelena“ partija u Srbiji. Nakon niza pokreta i nevladinih organizacija, partijska scena u Srbiji je dobila pravu ekološku partiju koja danas ima poslanika u republičkom parlamentu. Ovo svakako jeste pozitivna inovacija i nešto sasvim novo u našem društvu. Zelene partije kada su nastajale u Zapadnoj Evropi su pre svega predstavljale korak ka stvaranju „nove politike“, koja je predstavljala korak ka ostvarivanju postmaterijalističkih vrednosti (Nadić, 2004: 9) oko kojih su se okupljali građani u novim društvenim pokretima (Pavlović, 2009: 246). Pojava jedne ovakve partije u Srbiji predstavlja poprilično iznenađenje za političke sociologe pre svega, jer Srbija nije zemlja konsolidovane demokratije, već je zemlja u kojoj i dalje dominiraju duboki socijalni i politički rascepi koji su isključivi, a rascep materijalizam - postmaterijalizam ne uzima veliki značaj (Stojanović, 2012).

Ipak, s obzirom na popularnost ZS (jedan poslanik u parlamentu kroz listu sa DS-om) ipak ne možemo govoriti o suštinski korenitim promenama, ali nastanak ove partije sa kolikom god podrškom u biračkom telu, predstavlja korak napred.

Zeleni Srbije se u svojim namerama i akcijama oslanjaju na iskustva ostalih Zelenih partija u Evropi i svetu. To znači zaštitu životne sredine, promociju održivog razvoja društva, razvoj novih perspektiva u Evropskoj uniji, podsticanje dijaloga i rad na razvoju prevencije konflikata i podsticanju nenasilja u Evropi, kao i učešće u razvoju alternativnih globalnih struktura u saradnji sa Zelenim partijama bilo gde da se nalaze.³⁸

U svom programu Zeleni Srbije se oslanjaju na četiri teme: ekologiju, ekonomiju, Evropu i Srbiju. Ovde iznosimo najbitnije delove širokog ekološkog programa Zelenih Srbije:

U 21. veku ne postoje više lokalni problemi. Svi problemi lako mogu postati globalni, a svako (ne) činjenje može uticati na svakog pojedinca na našoj planeti, bez obzira gde se nalazio. Ljudska civilizacija se suočava sa velikim izazovima skopčanim sa korišćenjem energije. Resursi uglja i nafte su blizu granica iskorišćenosti i veoma je važno što pre pronaći kvalitetne i zdrave alternativne izvore energije. (...) Zeleni Srbije se zalažu za koncept proizvodnje, korišćenja i komercijalne upotrebe resursa i prirodnih dobara koji će doprineti smanjenju pritiska na životnu sredinu, koji će ublažiti posledice degradacije i klimatske destabilizacije. Problem sa energijom treba rešavati i na strani potrošača, pa je neophodno više raditi na promociji energetske efikasnosti i štedljive potrošnje. (...) Korišćenje resursa mora biti po normama EU tako da se vodi računa o zaštiti životne sredine (potpuna rekultivacija i vraćanje zemljišta u prvobitno stanje). Nećemo dozvoliti da nam se ponove Bor, Majdanpek,

³⁸ Program Zelenih Srbije, str. 3

Pančevo, Obrenovac... Zeleni Srbije će posebnu pažnju posvetiti novoj strategiji upravljanja komunalnim i industrijskim otpadnim vodama. Redefinišaće se strategija upravljanja otpadom i konačno rešiti alarmantno stanje komunalnih deponija i smetlišta. (...) Građani i građanke moraju u svakoj temi biti u centru pažnje. Zaštita životne sredine je tema Zelenih Srbije zbog današnjih i zbog budućih generacija³⁹.

Tipologizacija partija u odnosu na ekološke teme

Na kraju analize programa relevantnih političkih partija na temu ekologije, pokušaćemo da rečeno i uviđeno sintetizujemo u jednu vrstu tipologije. Fon Bajme (2002) je na osnovu programskih elemenata napravio tipologiju partijskih porodica. Naš zadatak je malo teži, da na osnovu programa i stavova, oko jedne teme - pokušamo da napravimo tipologiju partija. Ekoložisti, partije Zelenih, biće nam idealan model - a na osnovu njega napraviti šemu partija koje na temu ekologije kažu malo, srednje ili dosta. Prema tome, naša tipologizacija će imati matricu: ekološki partija, partija koje pridaju veliku pažnju ekologiji, partije koje imaju elemente ekologije u svojim programima, i partije koje nemaju elemente ekologije u svojim programima. Nazivaćimo ih: ekološke, proekološke, ekološki svesne i neekološke partije⁴⁰.

1) Ekološke partije su partije koje su nastale na ideji zaštite životne sredine i postmaterijalističkih vrednosti. Koristeći programske principe Evropske federacije zelenih stranaka u Evropskom parlamentu možemo reći da su to partije koje se zalažu za socijalno i ekološki održiv razvoj, da je potrebno postići ekološku stabilnost i ravnotežu, i da su četiri stuba koji definišu „zelenu“ politiku: ekologija, socijalna prava, grassroots demokratija i nenasilje (Stojiljković, 2011b: 217). Jasno je da u ekološke partije na partijskoj sceni Srbije jedino pripada partija Zelenih Srbije.

2) Proekološke partije su one partije koje nisu osnovane i nije im glavni princip postojanja ekologija, ali su svesne sa kakvim se ekološkim problemima suočava moderna država i tome u svojim programima posvećuju posebnu pažnju, pripremaju i razrađuju strategije i odgovore na te probleme i posebno se angažuju na njihovom rešavanju. Na osnovu prethodno urađene analize, zaključujemo da su proekološke partije u Srbiji: Srpska napredna stranka, Socijaldemokratska partija Srbije, Demokratska stranka, Liga socijaldemokrata Vojvodine i Demokratska stranka Srbije.

³⁹ Isto, str. 4 - 5

⁴⁰ Svesni smo terminske problematike ovakve tipologije, ali uz obrazloženje je jasno na šta mislimo.

3) Ekološki svesne partije su partije koje deo svog programa posvećuju ovoj temi, ali nisu toliko aktivne i ne predstavljaju ove teme biračima, niti su za njih posebno zainteresovane. Partije koje pripadaju ovoj grupi su: Socijalistička partija Srbije, Partija ujedinjenih penzionera Srbije i G17+.

4) Neekološke partije su partije koje u svojim programima nemaju zastupljene elemente ekološke politike, partije koje u svojim izbornim i drugim kampanjama ni ne pominju ove teme. Neekološke partije u Srbiji su: Nova Srbija, Jedinstvena Srbija i Liberalno demokratska partija.⁴¹

Ova tipologija pokazuje da apsolutno ne postoji korelacija između ideologije partija i pitanja ekologije. Uglavnom su u svetu socijaldemokratske partije te koje su privrženije temama ekologije, ali u Srbiji partije koje veoma brinu o zaštiti životne sredine su konzervativne partije desnog centra i desnice (SNS i DSS).

Zaključak

Rad je analizirao programe političkih partija na temu ekologije. Na prvi pogled vidi se da su programi jako slični. Neki su razrađeniji, neki nisu. Neke partije uopšte nemaju ekološke teme i predloge ekoloških politika u svojim programima. Naravno, ono što je problem jeste što partije kada osvoje vlast uglavnom zaboravljaju na svoje programe. Ključna stvar jeste što se i građani ne bave temama ekologije i ne iznose ekološke zahteve pred partije i državu. Ekologija ne predstavlja osnov političke mobilizacije u Srbiji, osim partije Zelenih Srbije čija je podrška zanemarljiva. Sve ovo ima svoje uzroke u nerešenim pitanjima političke zajednice, nedovršene države i isključujućih rascepa koji i dalje bukne u našem društvu. Prelaz sa materijalističkih na postmaterijalističke vrednosti zahteva određene kontekstualne pretpostavke. U Srbiji ih za sada nema. Međutim, ekološki problemi ne čekaju, i oni će morati da krenu da se rešavaju.

Bibliografija

Beyme, Klaus Von (2002), *Transformacija političkih stranaka*, Zagreb: FPZ.

Caney, Simon (2009), „Human Rights, Responsibilities, and Climate Change“, u: Beitz, C; Goodin, R. (eds), *Global Basic Rights*, Oxford: Oxford University Press, pp. 227 - 247.

⁴¹ Ovoj listi priključujemo i Ujedinjene regione Srbije, iako stožerna stranka, G17+ spada pod ekološki svesne partije

- Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper.
- Đorđević, Snežana (2009), *Analize javnih politika*, Beograd. Čigoja štampa i Fakultet političkih nauka.
- Goati, Vladimir (2005), „Partijski program kao ključni element partijskog identiteta“, u: Mihailović, Srećko (ur.), *Programski identiteti socijaldemokratskih partija*, Beograd: SDK i FES, str. 9 - 28.
- Goati, Vladimir (2007), „Parlamentarizam i partijski sistem Srbije“, u: Orlović, S; Pavlović, V. (ur.), *Dileme i izazovi parlamentarizma*, Beograd: FPN i KAS, str. 129 - 139.
- Lončar, Jelena (2012), „Politike identiteta i kvalitet života u izornoj kampanji političkih stranaka 2012.“, u: Stojiljković, Z; Pilipović, G. (ur.), *Javne politike u izornoj ponudi*, Beograd: KAS, str. 73 - 92.
- Marković, Danilo (2005), *Socijalna ekologija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Nadić, Darko (2004), *Partije zelenih u Evropi*, Beograd.
- Nadić, Darko; Repak, Dragana (2011), „Ekološka politika Srbije“, u: Podunavac, Milan (ur.), *Javne politike Srbije*, Beograd: Heinrich Boll Stiftung, str. 107 - 133.
- Nadić, Darko (2011), „Održivi razvoj i principi održivog razvoja u strateškim dokumentima Republike Srbije“, u: Vujačić, Ilija (ur.), *FPN Godišnjak 2011*, God.5; Br.6, Beograd: FPN, str. 213 - 224.
- Orlović, Slaviša (2007), „Ideologije i programi u partijskim suočljavanjima“, u: Lutovac, Zoran (ur.), *Ideologija i političke stranke u Srbiji*, Beograd:FPN, FES, IDN, str. 11 - 49.
- Orlović, Slaviša (2011), „Partijski sistem Srbije“, u: Orlović, Slaviša (ur.), *Partije i izbori u Srbiji - 20 godina*, Beograd: FPN i FES, str. 11 - 70.
- Orlović, Slaviša (2012), „Predizborne koalicije u Srbiji 2012.“, u: Orlović, Slaviša (ur.), *Politički život*, Br. 5, Beograd: Centar za demokratiju FPN, FPN i JP Službeni glasnik, str. 63 - 73.
- Paterson, M; Doran, P; Berry, J (2006), „Green Theory“, u: Hay, C; Lister, M. and Marsh, D. (eds), *The State: Theories and Issues*, New York: Palgrave Macmillan, pp. 135 - 154.
- Pavlović, Vukašin (2009), *Društveni pokreti i promene*, Beograd: Zavod za udžbenike.

- Sartori, Giovanni (2002), *Stranke i stranački sustavi*, Zagreb: Politička kultura.
- Spasojević, Dušan (2011), „Odblokirana tranzicija - političke podele u Srbiji nakon 2000. godine“, u: Vujačić, Ilija (ur.), *Godišnjak FPN*, God.5; Br.5, Beograd: FPN, str. 119 - 137.
- Stojanović, Boban (2012), „Socijalni i politički rascepi - teorijski okvir i slučaj Srbije“, u: Adamović, I; Živadinović, M. (ur.), *Studentski godišnjak FPN 2012*, God. 2; Br. 2, Beograd: FPN.
- Stojiljković, Zoran (2008), *Partijski sistem Srbije*, Beograd: Službeni glasnik.
- Stojiljković, Zoran (2011a), „Partijska scena Srbije“, u: Stojiljković, Z; Pilipović, G. (ur.) *Političke grupacije u Evropi*, Beograd: KAS, str. 273 - 306.
- Stojiljković, Zoran (2011b), „Političke familije u Evropskom parlamentu“, u: Stojiljković, Z; Pilipović, G. (ur.) *Političke grupacije u Evropi*, Beograd: KAS, str. 101 - 251.
- Šolte, Jan Art (2009), *Globalizacija: kritički uvod*, Podgorica: CID.

Dokumenti i programi

- Program G17+, 2004.
- Program stranke Jedinственe Srbije, 2011.
- Program Nove Srbije, 2005.
- Program Partije ujedinjenih penzionera Srbije.
- Programska platforma SNS-a: Bela knjiga - „Programom do promena“, 2011.
- Deset principa delovanja srpskih naprednjaka, 2008.
- Program Socijalističke partije Srbije, 2010.
- Program Socijaldemokratske partije Srbije, 2009.
- Program Demokratske stranke.
- Strategija promena Demokratske stranke, 2005.
- Izborni program Demokratske stranke, „Program za bolji život 2012. - 2016.“, 2012.

Program Lige Socijaldemokrata Vojvodine.

Program Liberalno demokratske partije, „Drugačija Srbija“, 2007.

Izborni program Liberalno demokratske partije, „Preokret“, 2012.

Program Demokratske stranke Srbije, 1992.

Program: Zeleni Srbije, 2011.
